

«Hvordan kunne jeg skrive om han uten hans samtykke?»

Stolarbeid som metode i etikk og forskning¹

Av Vikram Kolmannskog

Jeg vil skrive en bok om meg selv og mitt mindreårige barn, men er det etisk forsvarlig? I denne artikkelen beskriver jeg min etiske refleksjon. En viktig del av refleksjonen er et stolarbeid der jeg spiller ut to sider av meg selv, Kritikeren og Forfatteren. Gjennom dette kommer jeg mer i kontakt med noen grunnleggende verdier jeg har og tar et valg om å skrive boken. Jeg konkluderer med at stolarbeid, en metode fra gestaltterapi, er nyttig i etikk og forskning og bør brukes mer også innen disse feltene.

NØKKELOORD: *Etikk, forskningsetikk, barn, foreldre, stolarbeid, autoetnografi*

Ubehag

For snart tre år siden ble jeg far. Jeg har notert ivrig i dagboken min siden. Og jeg har lest masse faglitteratur. Etterhvert får jeg selv lyst til å skrive en fagbok basert på dagboknotatene. Siden jeg først leste boken til gestaltterapeut Adam Kincel (2021) har jeg

¹ Det er mange jeg vil takke for støtte i denne vanskelige prosessen, ikke minst Anne Birgitta Nilsen som er FoU-leder ved NGI, Silje Fjelberg Opsvik ved Sikt, Vidar Enebakk ved Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora, og selvstendig forfatter og forsker Anne Bitsch. Jeg vil også takke autoetnografene Knut Tore Sælør, Adam Kincel, Patrick J. Dillon og Renata Harden Ferdinand. Samtaler med Leos to andre foreldre har også vært veldig støttende.

vært interessert i autoetnografi, en forskningsmetode der man trekker på personlige erfaringer, en metode som nylig også har fått oppmerksomhet i dette tidskriftet (Jacobsen, 2024; Heivoll, 2024). Men jeg føler et ubehag. Når en god kollega snakker med meg om det etisk problematiske ved å skrive om et barn som ikke kan samtykke, blir ubehaget enda tydeligere. Om natten, i min store seng ved siden av barnet sovende i sin lille seng, ligger jeg søvnløs i mørket: «Bruker jeg han? Kan jeg ikke bare droppe hele prosjektet? Hva slags far er jeg?» Neste morgen er jeg irritert på mannen min.

I denne artikkelen beskriver jeg hvordan jeg forholder meg til – og utforsker – dette ubehaget. Artikkelen er en meta-autoetnografi der fokuset er på etiske refleksjoner rundt det å skrive om meg selv og mitt mindreårige barn. Strukturen reflekterer min egen prosess. Først ser jeg på forskningsetisk litteratur og valg andre autoetnografer har gjort. Deretter følger en del om stolarbeid, en metode fra gestaltterapien som jeg velger å bruke for å utforske ubehaget nærmere. Avslutningsvis anbefaler jeg at stolarbeid brukes mer i etikk og forskning generelt.

Etikk

Det er etter hvert skrevet mye om forskningsetikk og barn, og jeg leser og leser. Barna skal beskyttes, men på den annen side har de rett til medvirkning og å høres (Backe-Hansen, 2023). Jeg tenker at jeg lærer mye av Leo,² at han også blir mer hørt hvis jeg skriver om oss. I en etisk vurdering bør man forsøke å veie potensiell nytte opp mot potensiell skade. En vanlig utfordring er at forskning på barn (og andre for den saks skyld) først vil kunne være til nytte senere og for andre enn dem det ble direkte forsket på (Backe-Hansen). Dette – i likhet med mye annet som er skrevet om barn og forskning – har som premiss at forskningen gjøres med fremmede og er derfor mindre relevant for autoetnografi (Ellis, 2007). Hvis jeg forsker på meg og Leo, tenker jeg at han vil nyte godt av forskningen ganske umiddelbart. Jeg observerer meg og Leo, reflekterer, får innspill fra litteraturen, tenker mer, handler litt annerledes og bedre kanskje. Det kan ligne på aksjonsforskning eller refleksiv praksisforskning.

Heldigvis er det skrevet mye også spesifikt om autoetnografi og etikk, ikke minst av Carolyn Ellis (2007). Noen vil kanskje tenke at man bare skriver om seg selv (auto), og det er uproblematisk, men som gestaltterapeuter vet, skriver vi aldri

for å ivareta Leos interesser best mulig har jeg blitt enig med moren om at hun skal lese utkast underveis og kommentere. Det gjelder også denne artikkelen. Sist men ikke minst vil jeg takke fagfellene for gode kommentarer og innspill på tidligere utkast av artikkelen.

² Leo er et pseudonym. Å ikke bruke hans navn er et tiltak jeg kom frem til gjennom etisk refleksjon og i dialog med de to andre foreldrene.

bare om oss selv, vi er alltid i relasjon. En utfordring er at det kan være vanskelig å anonymisere intime andre godt nok når man skriver basert på eget liv. Et alternativ kan være å ikke bruke eget navn når man publiserer, å gjøre det anonymt eller med pseudonym, men i vitenskapelige artikler er det å skrive anonymt ikke et alternativ.

Jeg finner noen autoetnografer som har skrevet om sine egne barn. Renata Harden Ferdinand har skrevet *An Autoethnography of African American Motherhood* (2022). Hun deler intime detaljer om datteren, blant annet om hennes menstruasjon, og skriver også om hvordan datteren ble lei seg og sint da hun leste dette om seg selv. Patrick J. Dillon (2012) har skrevet om utfordringene med å være småbarnsfar og akademiker. Jeg bestemmer meg for å maile dem, og det blir en god samtale over mail. (Jeg får deres tillatelse til å referere til våre samtaler her.) Ferdinand deler at det er definitivt komplisert, at hun måtte forsone seg med mange avgjørelser hun tok underveis. Dillon forteller at han hele veien involverte den andre forelderen. Det han skrev, var begrenset til de første årene av barnets liv. Når han nå har lest det sammen med barnet, har det vært en fin erfaring, å lese noe fra en tid som barnet ikke har en bevisst hukommelse om, å snakke sammen om det. Etter samtalene tenker jeg på at jeg vil involvere de to andre foreldrene til Leo underveis og jeg vil være varsom med hva jeg skriver om han; for eksempel unngå det jeg tror kan være skammende for han å lese senere.

Carolyn Ellis (2007) beskriver noen ulike etiske dimensjoner. For det første har vi formelle prosedyrer («procedural ethics»). For meg, i en norsk kontekst, innebærer dette at jeg forankrer forskningen ved Norsk Gestaltinstitutt og at jeg kontakter forvaltningsorganet Sikt som vurderer personvern i forskning. Jeg ser også på «Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora» (NESH, 2021) og har en god samtale med leder for Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Den andre dimensjonen Ellis nevner er etikk i ulike (ofte uforutsette) situasjoner som kan oppstå underveis («situational ethics»). Hun tilføyer også en tredje dimensjon, nemlig relasjonell etikk («relational ethics») som vektlegger gjensidig respekt mellom forskeren og andre. Her trekker hun blant annet inn Martin Buber som jo er sentral for oss gestaltterapeuter (Kolmannskog, 2015). Ellis har mange gode refleksjoner, spørsmål og svar. Og svarene er ofte tentative, det er vanskelig å ha tydelige svar på forhånd for alle mulige situasjoner. Jeg tenker at relasjonell etikk og gestaltterapi har viktige fellestrekk: det handler om å være oppmerksom og i dialog her og nå (Kolmannskog, 2015). Alt dette oppleves støttende: det andre har tenkt og skrevet, artikler, retningslinjer, Sikt, den forskningsetiske komiteen, Norsk Gestaltinstitutt, samtaler med kollegaer, samtaler med Leos andre foreldre. Men jeg har det endelige ansvaret. Jeg kommer på en situasjon da jeg skulle velge hva jeg skulle studere som ung. Jeg

syns det var vanskelig, og på et tidspunkt snakket jeg med faren min og spurte han hva han syntes om noen alternativer jeg tenkte på. Slik jeg husker det, svarte han at jeg måtte nesten velge selv. Jeg knytter dette til eksistensialismen som mange gestaltterapeuter også trekker på (Kolmannskog, 2015). Jeg kan ikke vite hva som er riktig, det er ikke gitt. Og å velge og leve med usikkerheten kan være ubehagelig, vi vil ofte flykte fra den friheten, gi noen andre valget og ansvaret. Selv om Sikt og de andre foreldrene til Leo godkjenner prosjektet, er det ok å skrive om han? Det er fremdeles et valg jeg må ta. Jeg tenker og tenker. Ubehaget er her ennå.

Stolarbeid

Så en helg underviser jeg på Norsk Gestaltinstitutt. Temaet er indre konflikter. Flere av studentene har lest min bok *Den tomme stolen* (Kolmannskog, 2015) og vil lære mer om stolarbeid. I stolarbeid har vi to stoler der klienten kan spille ut to sider av seg selv, eventuelt seg selv og (projeksjonen av) en annen. Det har vist seg å være nyttig i arbeid med både mellommenneskelige og indre konflikter. Som jeg skriver i boken, «Ofte blir det en dialog mellom de ulike sidene og dermed bedre integrering [...] Gjennom stolarbeid økes i alle fall oppmerksomheten, noe uferdig kan bli mer ferdig, noe fiksert mindre fiksert» (s. 32).

Teknikken slik den nå brukes i individualterapi ble først utviklet av gestaltterapeuten Fritz Perls etter inspirasjon fra Jacob Levy Moreno og psykodrama. Gjennom årene har stolarbeid blitt stadig mer utbredt innen en rekke terapiretninger så vel som andre fagfelt. Vi har også stadig mer forskning på stolarbeid, inkludert en nylig metastudie som viser effekten av stolarbeid både som en selvstendig intervensjon og som en del av psykoterapi (Pascual-Leone & Baher, 2023). Effekten av stolarbeid kan forstås i lys av teorier om at endring og læring er mer bærekraftig når hele personen – og ikke bare tankene – involveres (Pugh, 2017). Dette er jo også synet i konfluent pedagogikk (Grendstad, 1986) og gestaltterapi mer generelt (Kolmannskog, 2015).

Som gestaltterapeut mener jeg at viktige elementer ved stolarbeid kan knyttes til våre kjernebegreper, særlig eksperimentering, kropp, relasjon/dialog, oppmerksomhet, og her og nå (Fogarty, Bhar, Theiler & O'Shea, 2016). Psykolog Matthew Pugh (2017) fremhever tre sentrale elementer som overlapper ganske godt med disse: Følelser, bevegelse og dialog. Klienter blir ofte overrasket over intensiteten av følelsene som fremkalles. Derfor er det også viktig med en trygg, tilstedeværende terapeut. Videre har det å bytte mellom stoler vist seg å være mer effektivt enn å bli sittende i en stol og gjøre øvelsen (Delavechia et al., 2016 i Pugh, 2017). Kanskje bevegelse er med på å løsne opp en viss rigiditet og/eller skaper mer romslighet

– vi går inn og ut av noe? Og for det tredje er stolarbeid en dialogisk prosess som involverer utvekslinger mellom to eller flere «stemmer» i klienten. Idéen om at vi består av flere stemmer, selv eller subpersonligheter har blitt populær både innen filosofi og psykoterapi (Dimaggio & Stiles, 2007 i Pugh, 2017). Flere stoler muliggjør utvikling av flere perspektiver, og dette utfordrer dermed innflytelsen til én enkelt del av selvet.

Stolarbeid kan blant annet brukes i arbeid med selvkritikk. Fritz Perls (1969) var spesielt opptatt av en dynamikk han kalte topdog-underdog. Topdoggen kan ofte kjennes igjen gjennom ord som «må» og «bør», ord som ikke akkurat er etikken fremmed. Man kan lett tro at topdoggen er den som bestemmer, men underdoggen har sine strategier for likevel å komme seg unna. For at virkelig endring skal kunne skje, må begge to få komme til uttrykk og høres. Innen emosjonsfokusert terapi (EFT) har dette blitt videreutviklet til to-stol-teknikken for selv-evaluerende splittelser (TTSS) (Greenberg et al., 1996). Negativ selvkritikk reduseres her ved å skape dialog mellom den kritiske og den sårbare delen av selvet. Forskning viser at TTSS er effektiv, både som del av EFT og som selvstendig metode (Greenberg & Watson, 1998).

Forfatteren og Kritikerens

På undervisningssamlingen slår det meg at jeg kan gjøre stolarbeid med min indre konflikt. I flere uker har jeg nå gått og tenkt, tenkt at jeg kan tenke meg til en løsning. Men jeg må ha med følelser og kropp. Jeg må erfare og eksperimentere. Jeg må erfare dialog. Jeg får lyst til å gjøre stolarbeid hos terapeuten min eller med en kollega. Men så kommer jeg på at jeg vil ta det opp på video. Da kan jeg bruke det som en del av min systematiske etiske refleksjon, som et ledd i forskningen, og kanskje publisere noe basert på det senere. For å unngå komplikasjoner med personvern velger jeg derfor å gjøre stolarbeidet alene. Det er ikke optimalt, men jeg har god erfaring både som terapeut og klient.

Senere transkriberer jeg hele samtalen. For denne artikkelen har jeg også oversatt den fra engelsk (mitt andre morsmål) til norsk og inkludert noen non-verbale beskrivelser. Jeg tar med hele samtalen under siden det ikke ble for langt (cirka 13 minutter) og slik at leseren får god tilgang til materialet og selv kan gjøre sine vurderinger. Ikke minst håper jeg med dette å tydeliggjøre hvordan stolarbeid kan fungere i praksis for forskere og andre også utenfor gestaltn miljøet. Jeg har redigert teksten litt for å redusere gjentakelser og gjort noen formvalg så den blir mer stemningsfull og i tråd med autoetnografisk stil.

Jeg er i stua hjemme. Mannen min er borte. Leo er hos moren. Jeg henter to like,

svarte stoler og plasserer dem overfor hverandre. Jeg setter opp mobiltelefonen for å filme stolarbeidet. Jeg er lite opptatt av kameraet og filmingen. Jeg kommer raskt inn i selve stolarbeidet. Allerede i det jeg setter meg ned i den ene stolen, kommer ordene «burde ikke», og i dialogen under kaller jeg denne siden i meg Kritikerens. I den andre stolen dukker den som vil skrive boken opp, en side i meg som jeg kaller Forfatteren. Jeg bytter stol hver gang den andre siden tar ordet.

«Jeg burde ikke skrive boken», sier Kritikerens. «Jeg burde ikke skrive boken på grunn av Leo. Fordi jeg ikke vet hvordan han vil reagere på det. Kanskje jeg bruker han. Han har ikke gitt sitt samtykke. Hvorfor må jeg skrive en bok om han?» Kritikerens henger med hodet og sukker trist. Hele kroppen er tung.

«Og jeg vil skrive boken!» sier Forfatteren i en lett og lys tone fra den andre stolen. «Jeg vil skrive boken, jeg vil skrive en bok fordi jeg skriver, det er det jeg gjør, jeg skriver, jeg er en forfatter, det er sånn jeg lever i verden, jeg skriver.» Forfatteren smiler og gestikulerer mens han snakker. «Jeg skriver fordi jeg liker å skrive, jeg liker den måten å være i verden på, jeg liker foreldrerollen min mer når jeg skriver, jeg liker å lese om foreldreskap, utforske foreldreskap når jeg skriver og...»

«Ok, men hvorfor må du publisere?» Kritikerens avbryter Forfatteren. «Hva handler det om? Det er egoet ditt.»

«Veldig streng, er du ikke?» svarer Forfatteren. «Jeg har mange gode grunner, noen av de gode er: Jeg må publisere fordi jeg får betalt for å skrive av instituttet, og jeg tenker at...» Forfatteren stanser opp litt, smiler og ser lurt bort på Kritikerens. «Jeg føler meg frekk nå, jeg kan gjøre dette tilbake, denne måten å være på, jeg kan også være hard, jeg kan være defensiv», sier han. «Så ja, jeg må publisere, fordi instituttet betaler for dette. Jeg kan ikke bare gjøre dette uten å publisere. De vil at jeg skal publisere og få publikasjonspoeng. Det er sånn jeg kan bruke hele dagen på dette. Ellers kunne jeg jo ikke gjort det.»

«Du kunne brukt mye av tiden din på dette og så publisert noe annet, fiksjonalisert eller bare ... men uansett, jeg tror ikke på deg. Du tror ikke på deg selv», sier Kritikerens. «Det handler ikke bare om at du får betalt og instituttet, du vil ha navnet ditt på den boken.»

«Ja, jeg vil ha navnet mitt på den boken», sier Forfatteren. «Hva er galt med det? Så har jeg et ego. Jeg vil gjøre noe, jeg vil få ... Du vet, jeg tror det kan bli en god bok, jeg vil ha navnet mitt på den boken.» Forfatteren er stille et øyeblikk og kjenner litt etter i kroppen. «Jeg føler meg ganske rolig når jeg sier det.»

«Og hva skjer når Leo leser den boken?» spør Kritikerens.

«Jeg tror det kommer an på hva jeg skriver i den. Så jeg kommer til å fortsette å reflektere, og du vil være en god partner. Jeg håper vi kan ha et godt samarbeid for å reflektere underveis. Jeg vil ikke bare være defensiv, jeg vil være åpen og se hvor-

dan vi kan gjøre dette sammen, alle de ulike delene av meg, lytte til andre også.» Forfatteren snakker litt saktere nå. «Men jeg kan aldri vite hvordan Leo vil reagere. Kanskje han vil bli flau over ting som jeg synes er veldig vakre og ikke noe å være flau over, som tiden vår i skogen og meg som en slags hippie-pappa og at jeg ville at han skulle være litt hippie-barn. Kanskje han kommer til å bli noe helt annet og være flau over det når han er eldre. Og hva skal jeg si da? Eller bare det faktum at, du vet, hvordan kunne jeg skrive om han uten hans samtykke? Hvordan kunne jeg bruke han? Kanskje han vil stille disse spørsmålene. Og jeg er rask til å si at kanskje han bare vil glede seg over boken, at vi kan bonde over det, som en annen forfatter fortalte, at vi kan lese i den sammen og vise han noe han ikke har bevisst minne om, og å bonde over den tiden, det kan også være en god ting.» Forfatteren tar en lang inn- og utpust. «Og hvis han reagerer negativt, så må jeg si noe om det, at jeg tok et valg. Og jeg vil ikke rushe. Jeg har tanker om at foreldre tar valg for barna sine hele tiden. Men dette er en bok. Dette vil være noe ganske permanent, og det er ute der i verden, offentlig for andre å lese og se. Hva skal jeg si til han for å forsvare det?» Forfatteren blir stille. Han stryker seg med en hånd på mellomgulvet og magen. «Jeg føler en tyngde og en klump her nå.» Han tar seg tid, gir dette oppmerksomhet og fortsetter å holde en hånd på magen. «Bare gi meg litt tid, du angriper meg hele tiden, la meg se, jeg vil bli værende med dette. Og jeg tenker igjen at jeg er en forfatter, og jeg prøvde virkelig å skrive en bok som jeg tror kan være bra for oss. Og å dele med andre foreldre som ønsker å lese noe, lære, det er sånn jeg har lært så mye, vi har lest så mange bøker og lært av andre. Jeg vil også bidra til det. Og så er det en del av meg, ego-delen, som vil ha navnet mitt på den boken, det er en del av min identitet, jeg er en forfatter og...»

«Men kommer ikke far før forfatterrollen?» Kritikerens skyter inn spørsmålet.

Forfatteren tar et dypt inn- og utpust. «Det er veldig forbundet. Jeg er vel en far som også skriver, eller en skrivende far. Jeg leser og skriver, og jeg utforsker, og jeg tror jeg blir en veldig god far gjennom den prosessen. Det er ikke enten-eller. Så hvis Leo reagerer negativt, du vet, «hvordan kunne du skrive en bok om meg uten at jeg samtykket, dele disse tingene med verden, få navnet ditt på nok en bok, bruke meg»? Hvis han sier noe sånt? Det første som kommer til meg nå ... », sier Forfatteren, smiler og lukker øynene. «Det første som kommer til meg nå, er at jeg vil lytte.» Det er stille noen sekunder. Forfatteren smiler med tårevåte øyne. Han puster ut. «Jeg trenger ikke å forsvare meg med en gang. Jeg vil bare lytte, virkelig prøve å forstå han og hvor han er. Det er det jeg tror på, og det er det jeg vil gjøre, og jeg kan kjenne at jeg virkelig mykner og smiler. Jeg vil lytte til han, det er det jeg vil gjøre.» Forfatteren puster ut, en lang utpust og blir sittende stille i flere sekunder.

Også Kritikerens sitter litt i stillhet før han plutselig smiler. «Bra svar.»

Jeg går ut av stolene, strekker litt på meg, gjesper og blir stående mellom stolene. Etter stolarbeidet ville en klient typisk delt observasjoner og refleksjoner med sin terapeut. «Så hvordan føler jeg meg etter å ha vært i begge stolene?» spør jeg meg selv. «Jeg føler at begge blir hørt. Topdoggen, hvis jeg skal kalle Kritikerens en etisk togdog, kan også lytte litt og roe seg. Og Forfatteren, i utgangspunktet en underdog her, kan lytte til topdoggen, men har også sin egen kraft.» Jeg viser til hver stol med en hånd, og så folder jeg hendene. «Jeg vet jo at hvis det bare er topdog som dominerer så vil underdog finne sine måter å skrive og komme seg unna med det. Men nå, etter å ha blitt hørt mer, så tror jeg det er noe som skjer her. Den siste delen, der jeg ble veldig rørt, var der jeg sa at det eneste jeg kan planlegge å gjøre med Leo, uavhengig av hvordan han reagerer på denne boken når han blir eldre, er at jeg vil lytte, jeg vil virkelig lytte til han, være åpen. Jeg kan holde mitt eget ubehag og ikke la det ta over og bli defensiv, men gi han rom og lytte til han. Det er det jeg vil.» Jeg puster godt ut. «Det er å være en god far.»

Noen dager senere ser jeg på opptaket av stolarbeidet med en venn som også er gestaltterapeut. Hen påpeker noe av det jeg selv også ble mest opptatt av, tempoet som endrer seg mot slutten, endringen som skjer der, at jeg blir rørt, og at jeg kommer i kontakt med egne verdier, det å lytte. Hen sier at det er jo også noe som kjennetegner min skriving generelt, også poesien, at jeg lytter og så skriver. Det rører meg, det føles sant. Jeg tror på dialog og oppmerksomhet. Jeg har kommet enda mer i kontakt med noen grunnleggende verdier jeg har. Jeg vil skrive boken, og jeg vil lytte, lytte til ulike deler av meg, til andre, til Leo. Akkurat nå kjenner jeg ikke noe ubehag.

Avslutning

Den etiske refleksjonen min har hatt en rekke elementer. Det var viktig å lese og snakke med andre og tenke. Sikt har nå godkjent prosjektet (referanse 218144), og i deres vurdering legger de blant annet vekt på følgende: «Prosjektleder har søkt etisk veiledning hos andre autoetnografer». Ellis (2007) fremhever også viktigheten av å snakke med andre om forskningen sin.

Å la ulike deler av meg få snakke sammen gjennom stolarbeid ble også veldig virksomt. Det ble overraskende emosjonelt. Fra en typisk topdog-underdog-dynamikk ble det etterhvert mer og mer en dialog og integrering. Jeg kom frem til noen kjerneverdier. Jeg vender igjen og igjen tilbake til verdier som også gjør at jeg føler meg så hjemme i gestaltterapien, nemlig oppmerksomhet og dialog. Som allerede nevnt tenker jeg at dette også passer godt med den relasjonelle etikken til Ellis (2007).

Mitt inntrykk er at mye etisk refleksjon og forskning er veldig tankebasert. Noe annet kan skje når vi kobler på kropp og følelser. Som allerede nevnt har stolarbeid blitt stadig mer utbredt, også utenfor terapifeltet. Med denne artikkelen har jeg vist at stolarbeid også er en nyttig metode for forskere og mennesker som står i etiske dilemmaer mer generelt. Selv har jeg mer enn ti års erfaring som terapeut, og jeg synes det gikk greit å gjøre stolarbeidet alene. Men generelt vil jeg anbefale at man gjør det sammen med en terapeut eller annen person som er trent i stolarbeid, både fordi man trenger kunnskap om teknikken og fordi det kan bli ganske emosjonelt.

I autoetnografi er man opptatt av kultur og det større feltet. Her var det en indre konflikt jeg utforsket. Kritikerer kunne imidlertid like gjerne ha vært en ekstern person eller institusjon. Skillet mellom indre og ytre er heller ikke absolutt. Kritikerer i meg er i stor grad påvirket av ulike ytre krefter. Ikke minst har synet på barn og foreldres deling om egne barn vært i stor endring de siste årene, og vi har fått strengere retningslinjer innen forskning. Enten det oppleves som en ytre eller indre konflikt kan stolarbeid være et nyttig element i etisk refleksjon og forskning.

Når jeg nå har gjort dette stolarbeidet og kommet frem til at jeg skal skrive boken om meg og Leo, betyr det på ingen måte at den etiske refleksjonen er over. Dialog og oppmerksomhet er noe kontinuerlig. Jeg vil fortsette å lytte til ulike deler av meg selv og andre. Antageligvis vil jeg også gjøre stolarbeid igjen.

Litteraturliste

- Backe-Hansen, E. (2023). Når barn og unge deltar i forskning. *De nasjonale forskningsetiske komiteene*. Tilgjengelig på <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/bestemte-grupper/barn/> (Sjekket sist 11.januar 2025)
- Dillon, P. J. (2012). Unbalanced: An Autoethnography of Fatherhood in Academe. *Journal of Family Communication*, 12, 284–299
- Ellis, C. (2007). Telling Secrets, Revealing Lives: Relational Ethics in Research with Intimate Others. *Qualitative Inquiry*, 13(1), 3–29.
- Ferdinand, R.H. (2022). *An Autoethnography of African American Motherhood*. Routledge.
- Fogarty, M., Bahr, S., Theiler, S. & O'Shea, L. (2016). What do Gestalt therapists do in the clinic? The expert consensus. *British Gestalt Journal*, 25(1), 32–41.
- Greenberg, L.S., Rice, L.N. & Elliott, R. (1996). *Facilitating emotional change: The moment-by-moment process*. Guilford Press.
- Greenberg, L.S. & Watson, J. (1998). Experiential therapy of depression. *Psychotherapy Research*, 8, 210–224.
- Grøndstad, N. M. (1986). *Å lære er å oppdage*. Didakta.
- Heivoll, A. (2024). «Der jeg før bare så de mørke bladene...» En autoetnografisk respons på spørreundersøkelse om virkning av gestaltterapi. *Norsk Gestalttidsskrift*, 21(2), 42–77. Tilgjengelig på <https://gestalttidsskriftet.no/2024/12/16/der-jeg-for-bare-sa-de-morke-bladene/> (Sjekket sist 11.januar 2025)

- Jacobsen, K. M. (2023) Å vippe på stolen som terapeut og forsker. Autoetnografi som forskningsmetode på gestaltterapi. *Norsk Gestalttidsskrift* 20(2) Tilgjengelig på <https://gestalttidsskriftet.no/2024/03/06/a-vippe-pa-stolen-som-terapeut-og-forsker/> (Sjekket sist 11.januar 2025)
- Kinzel, A. (2021). *Exploring Masculinity, Sexuality, and Culture in Gestalt Therapy*. Routledge
- Kolmannskog, V. (2015). *Den tomme stolen: Fortellinger fra gestaltterapi*. Flux
- NESH – Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2021/2023). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora* (5. utg.). Tilgjengelig på <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/> (Sjekket sist 11.januar 2025)
- Pascual-Leone, A., & Baher, T. (2023). Chairwork in individual psychotherapy: Meta-analyses of intervention effects. *Psychotherapy*, 60, 370–382.
- Perls, F. (1969). *Gestalt Therapy Verbatim*. The Gestalt Journal Press
- Pugh, M. (2017). Pull up a chair. *The Psychologist*. Tilgjengelig på <https://www.bps.org.uk/psychologist/pull-chair> (Sjekket sist 11.januar 2025)